

Paweł Letko

Яберное опужие после "холобной
гойны", red. Алексей Г. Арбатов,
Владимир З. Дворкин, Москва :
[recenzja]

Przegląd Wschodnioeuropejski 3, 524-528

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PAWEŁ LETKO

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

***Ядерное оружие после „холодной войны”*, red. Алексей Г. Арбатов, Владимир З. Дворкин, Москва 2006, 560 ss.**

Gdy zimna wojna dobiegła końca, wielu ludziom wydawało się, że broń ostateczna, jaką jest arsenał atomowy, będzie spełniała coraz mniej istotną rolę w kreowaniu polityki międzynarodowej. Nic bardziej mylnego – coraz to nowe państwa dążą do zdobycia tego niebezpiecznego narzędzia i część z nich już osiągnęła cel (Indie, Pakistan, Korea Północna), inne są w stanie to uczynić w najbliższym czasie (np. Iran). Współczesne stosunki międzynarodowe, charakteryzujące się przewagą Stanów Zjednoczonych, gotowych użyć sił zbrojnych do realizacji celów swojej polityki, zachęcają wielu ich uczestników, także niepaństwowych, do wejścia w posiadanie broni nuklearnej.

Po zakończeniu rywalizacji między Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich świat nie stał się więc wcale stabilniejszy. Globalizacja przyspieszyła przenikanie różnorodnych idei, wiedzy i technologii, a dotychczasowe reżimy kontroli rozpowszechniania broni atomowej nie nadążają za zmieniającymi się warunkami. Pojawiły się kraje udostępniające technologie nuklearne wbrew podpisanym układom międzynarodowym (np. Korea Północna), a także nowy aktor sceny międzynarodowej, który stara się o uzyskanie dostępu do broni atomowej – terroryzm.

Praca *Broń jądrowa w czasach postzimnowojennych* zajmuje się właśnie szeroko rozumianą problematyką broni atomowej. Stanowi ona pokłosie projektu „Nieprolifracja w epoce globalizacji” finansowanego przez John D. and Katherine T. MacArthur Foundation, Star Foundation i Carnegie Corporation of New York, realizowanego w latach 2004–2005.

W rozdziale I, składającym się z trzech podrozdziałów, scharakteryzowano „jądrowe powstrzymywanie i rozprzestrzenianie”. W pierwszej części została omówiona perspektywa historyczna powstrzymywania jądrowego, teraźniejszość oraz perspektywy. Część druga została poświęcona polityce atomowej „wielkiej piątki”. W części trzeciej jest mowa o stopniowym odchodzeniu od polityki wzajemnego jądrowego powstrzymywania.

W konkluzjach do tego rozdziału jako środki do zmniejszenia zagrożenia atomowego wskazuje się: 1) konieczność zmniejszenia roli broni jądrowej i doktryny

wzajemnego gwarantowanego zniszczenia w strategiach bezpieczeństwa narodowego Stanów Zjednoczonych, Rosji, Wielkiej Brytanii, Francji i ChRL; 2) uzgodnienie między USA a Rosją dodatkowych procedur i przepisów niezbędnych do wypełniania Traktatu o Redukcji Strategicznych Potencjałów Ofensywnych z 2002 r.; 3) przejście do przełomowego przekształcenia polityki doktryny wzajemnego gwarantowanego zniszczenia między USA a Rosją – stopniowe odchodzić od koncepcji jądrowych uderzeń odwetowych; 4) sukcesywne zwiększanie czasu odpalania rakiet; 5) rozszerzenie zadań wspólnego reagowania na raketowe zagrożenia; 6) zawarcie całościowego porozumienia między Rosją a USA o współpracy w budowaniu, rozwijaniu i wykorzystywaniu informacyjnych i ogniowych systemów antyrakietowych; 7) ratyfikację przez USA i Chiny Traktatu o Całkowitym Zakazie Prób z Bronią Jądrową (CTBT).

Rozdział II został poświęcony polityce nieprolifracji. Poruszono w nim problematykę Układu o nierozprzestrzenianiu broni atomowej, sprawy związane ze wzmocnieniem gwarancji IAEA, scharakteryzowano międzynarodowy handel materiałami rozszczepialnymi i technologiami nuklearnymi, kontrolę eksportu nuklearnego, produkcję materiałów rozszczepialnych dla celów militarnych, kwestie rakiet i technologii raketowych, inicjatywy przeciwko proliferacji, i terroryzmowi jądrowemu.

Jako najważniejsze przedsięwzięcia, umożliwiające realizację nieprolifracji autorzy wskazują na: 1) ratyfikację przez USA i ChRL CTBT; 2) zawarcie pierwszego „wąskiego” porozumienia o zakazie produkcji materiałów rozszczepialnych do celów militarnych i stopniowe jego rozszerzanie; 3) ratyfikację przez wszystkich członków NPT, łącznie z USA i Rosją, Protokołu Dodatkowego z 1997 r. jako obowiązkowego warunku międzynarodowej współpracy w sferze energii atomowej; 4) ustalenie obowiązkowych międzynarodowych standardów dla rejestracji, transportu, przechowywania i likwidowania nadmiaru wojskowych materiałów nuklearnych; 5) przekazywanie pod międzynarodową kontrolą paliwa jądrowego dla elektrowni atomowych; 6) uchwalenie na bazie prawa międzynarodowego środków umożliwiających przechwytywanie i inspekcję transportów podejrzanych o nielegalny przewóz materiałów jądrowych i technologii; 7) aktywizację już istniejących grup kontroli eksportu jądrowego (np. Komitetu Zanggera); 8) zakaz dostaw nowych technologii z zamkniętym cyklem paliwowym krajom, które nie podpisały NPT lub istnieją podejrzenia, że mogą ją naruszać; 9) zapewnienie dostaw gotowego paliwa jądrowego (a następnie wywóz jego pozostałości) po najniższych cenach rynkowych krajom, którym odmówiono dostępu do zamkniętego cyklu paliwowego; 10) przyjęcie jednolitych ogólnościowych norm kar dla firm prywatnych i osób fizycznych, których działanie niesie niebezpieczeństwo proliferacji; 11) opracowanie przez USA, Rosję i inne kraje wspólnych programów prac nad reaktorami nowego typu o zwiększonym bezpieczeństwie eksploatacji i niewielką ilością materiałów

do wykorzystania militarnego; 12) zaostrzenie trybu kontroli nad technologiami raketowymi, szczególnie w części dostaw technologii podwójnego przeznaczenia, wspólne naciski wielkich mocarstw; 13) poszerzenie międzynarodowej współpracy w wykorzystaniu kosmosu, stworzenie światowego konsorcjum na bazie potencjałów USA, Rosji i Europejskiej Agencji Kosmicznej; 14) poszerzenie kompetencji IAEA, także praw do prowadzenie dochodzeń w sprawie naruszenia NPT; 15) opracowanie i uzgodnienie poszerzonego systemu nieproliferaacji w formie eskalacji przymusowych wspólnych działań uchwalonych przez RB ONZ obejmujących sankcje ekonomiczne, przechwytywanie podejrzanych środków komunikacji, częściową albo całkowitą blokadę, prewencyjne precyzyjne uderzenia w ujawnione miejsca składowania broni masowego rażenia, środki przenoszenia i infrastrukturę przemysłową i wreszcie wprowadzenie wojsk okupacyjnych.

Ostatni trzeci rozdział został poświęcony regionalnym problemom nieproliferaacji. W trzech częściach omówiono zagadnienia regionu Azji Południowej, Dalekiego Wschodu oraz Bliskiego i Środkowego Wschodu

Rozwiązanie kluczowych regionalnych problemów nieproliferaacji broni jądrowej i gróźb jej zastosowania (związane przede wszystkim z utrzymującym się napięciem pomiędzy Indiami a Pakistanem, z faktycznie atomowym Izraelem, z zaostrzającym się problemem Iranu oraz nieprzewidywalnymi sześciostronnymi rozmowami z Koreą Północną) w dużym stopniu zależy od stanowiska i koordynacji działań członków „klubu jądrowego”, zwłaszcza USA i Rosji. W związku z tym regionalna specyfika wymusza potrzebę nie tylko uniwersalizacji nieproliferaacji w ogóle, ale też kompleksu konkretnych działań w zależności od regionu.

W Azji Południowej, jak twierdzą autorzy, może mieć miejsce pośrednia legitymizacja jądrowego statusu Indii i Pakistanu w zamian za ograniczenie programów jądrowych tych państw, z perspektywą przyłączenia się do CTBT i Traktatu dotyczącego zakazu produkcji materiałów rozszczepialnych do wyrobu broni jądrowej, Protokołu dodatkowego z 1997 r., Reżimu kontrolnego technologii raketowych i wszystkich reżimów kontroli eksportu technologii jądrowych oraz materiałów i technologii podwójnego przeznaczenia. Należy też nalegać na włączenie do doktryn wojennych (za przykładem ChRL) zasady nie stosowania taktyki pierwszego uderzenia jądrowego, co obniżyłoby prawdopodobieństwo konfliktu nuklearnego w regionie. Aby obniżyć napięcie na granicy indyjsko-pakistańskiej, należy dążyć do porozumienia w sprawie odsunięcia od granic raket taktycznych, wzajemnego informowania się o każdorazowej dyslokacji raket taktycznych oraz nierozmieszczaniu broni jądrowej w Kaszmirze (tak jego części indyjskiej, jak i pakistańskiej). Ponadto władze Pakistanu powinny zintensyfikować wysiłki na rzecz kontroli materiałów jądrowych i zapewnienia tajności miejsc ich przechowywania.

Na Bliskim i Środkowym Wschodzie broń atomową posiada Izrael, choć tego oficjalnie nie potwierdza, także Iran stale zaprzecza, że realizuje wojskowy program jądrowy. Groźba proliferacji w tym regionie nie jest tylko wynikiem działań państw, ale także organizacji terrorystycznych, dążących do wejścia w posiadanie broni jądrowej. To powoduje nadzwyczaj ostry problem bezpieczeństwa materiałów jądrowych, radioaktywnych, technologii oraz przekazywania wiedzy przez specjalistów pracujących przy programach jądrowych.

Zainteresowanie innych krajów regionu bronią jądrową (Algieria, Arabia Saudyjska, Egipt, Libia, Syria) może się wzmóc w przypadku destabilizacji, wywołanej np. osiągnięciem przez Iran statusu atomowego, czy też siłowe działania USA i/lub Izraela przeciwko Iranowi, Syrii lub innemu państwu islamskiemu.

Najlepszym, całościowym rozwiązaniem problemów regionu, byłoby udzielenie dwustronnych gwarancji bezpieczeństwa Izraelowi ze strony USA lub wielostronnych zobowiązań NATO w zamian za odstąpienie przez Izrael od broni jądrowej i przyłączenie do NPT. Ponadto Iran powinien otrzymać gwarancje bezpieczeństwa ze strony USA w zamian za ratyfikację Protokołu dodatkowego z 1997, likwidację przedsięwzięcia wzbogacania uranu i produkcji ciężkiej wody, kontynuowanie budowy elektrowni jądrowej w Busher i gwarancję dostaw paliwa jądrowego z zewnątrz, a także przyjęcie Iranu do WTO i inwestycje Unii Europejskiej w irański przemysł wydobywania gazu.

Jednak dążenie Iranu, aby zrealizować swój program, i brak jedności wśród mocarstw co do metod rozwiązania kryzysu (przede wszystkim w związku z dopuszczalnością sankcji i stosowania siły) na razie nie rokuje zbyt pomyślnie.

Z kolei kluczowym problemem na Dalekim Wschodzie jest program atomowy Korei Północnej. W efekcie rośnie prawdopodobieństwo „nuklearyzacji” Japonii i Korei Południowej, przyspieszenia rozwoju sił jądrowych ChRL, a w dalszej perspektywie osłabienia mechanizmów NPT na całym świecie, zwiększenia stopnia prawdopodobieństwa konfliktu w regionie, dalszego rozprzestrzeniania się technologii nuklearnych i raketowych oraz możliwości uzyskania dostępu do broni atomowej przez organizacje terrorystyczne.

Autorzy pracy zakładali, że w 2006 r. program jądrowy Korei Północnej nie przekroczył jeszcze „punktu bez powrotu” i problem ciągle może zostać rozwiązany na drodze rokowań. Byli jednak przekonani, iż dalszy rozwój militarnego programu nuklearnego KRLD wobec nieobecności kontroli i gwarancji MAEA wcześniej czy później doprowadzi do stworzenia broni jądrowej i środków jej przenoszenia. Dla międzynarodowego bezpieczeństwa groźne może być połączenie wyżej wymienionych elementów z całkowitą destabilizacją społeczno-polityczną na półwyspie.

Dlatego rozmowy sześcioplane mają ogromne znaczenie w rozwiązaniu kryzysu i osiągnięcia politycznego uregulowania problemu. Najważniejsze jest stworzenie wspólnej strategii, priorytetów i taktyki „piątki”, których nadal brak.

Pakiet porozumień i wzajemnych ustępstw mógłby się składać z udzielenia gwarancji obydwu państwom koreańskim przez USA i inne wielkie mocarstwa, zawarcia traktatu pokojowego w miejsce rozejmu z 1953 r., wznowienie projektu KEDO z udziałem Rosji i USA, gospodarcza pomoc dla KRLD i wciągnięcie jej do międzynarodowych projektów.

W zamian za to Phenian powinien wrócić do NPT i innych porozumień, zgodzić się na kontrolowaną likwidację elementów wojennego programu nuklearnego, demontaż obiektów jądrowych oprócz elektrowni wg projektu KEDO. Paliwo do elektrowni jądrowej Korea Północna powinna otrzymywać po minimalnych cenach. Można także uzgodnić ograniczenie liczby wojsk i uzbrojenia wzdłuż linii rozejmowej.

Takie kompleksowe porozumienie odsunęłoby na dalszy plan pytanie „nuklearny wybór” Japonii i Korei Południowej.

Przewidywalność i stabilność w regionie może być zapewniona także przez ograniczenie liczby wojsk w regionie (jako uzupełnienie do obecnej umowy między ChRL z Rosją i krajami Azji Centralnej), rozwijanie środków zaufania, przejrzystości i regionalnej współpracy wojskowej. Dlatego zdaniem autorów spotkania sześciostronne należy przekształcić w stale działające forum omawiania i rozwiązywania problemów Azji Północno-Wschodniej.

Omawiana monografia dotyczy problemu, który z każdą chwilą zyskuje na aktualności. Zagadnienie posiadania i rozprzestrzeniania broni jądrowej jest istotnym elementem, od którego zależy stabilność i bezpieczeństwo stosunków międzynarodowych, tak w skali globalnej, jak i regionalnej. Choć od wydania książki minęło ponad pięć lat, większość zaleceń i rozwiązań proponowanych przez autorów nie doczekała się realizacji. Społeczność międzynarodowa, mimo podejmowanych prób, nie wypracowała jak dotąd skutecznych mechanizmów kontroli i ograniczania zbrojeń jądrowych. Stąd tego typu opracowania, zwłaszcza ukazujące się w kraju o dużym potencjale nuklearnym, należy uznać za ważny krok w kierunku upowszechniania wiedzy o zagrożeniu, jakim dla światowego bezpieczeństwa jest broń jądrowa.